Smiljana Rendić

Što bi se potvrdilo kanonizacijom Jurja Utišinovića

Misao da bi trebalo uznastojati ako *proglašenja blaženim* i *svetim fra Jurja Utišinovića,* Hrvata, biskupa, pavlina, kardinala, ugarskoga državnika iz XVI. stoljeća, može se na prvi pogled učiniti čudnom. Jer u posljednjih dvadesetak godina raširio se u Katoličkoj Crkvi stanovit prekid katoličkoga povijesnog pamćenja, stanovita odbacivanje vjekovnih odrednica koje su oblikovale katolički mentalitet, katolički način bivovanja, katoličku ugrađenost u živi tijek konkretne povijesti.

Taj prekid naivno načinjen upravo u cilju da Katolička Crkva ne bi ostala po strani od gradnje jednog boljeg svijeta, prouzročio je, na širokim prostorima katoličke misli, i stanovitu odbojnost spram onoga najvrednijeg što je Katolička Crkva vjekovima prinosila upravo gradnji, bolje budućnosti: *odbojnost spram povijesnih oblika katoličke svetosti izražena* u *vremenu* i *prostoru.* Tako smo mogli čuti, pa i na ovim našim meridijanima, da su uglavnom svi ti oblici katoličke svetosti zastarjeli, »datirani«, za budućnost beživotni. To odbacivanje odnosilo se i na svetost asketsko-mističkog tipa, koja je izgarala većinom u samostanskoj skrovitosti, ukorijenjena svojom stvaralačkom žrtvenošću u najdublje potrebe vremena; i - još više - na svetost koja je izravnije gradila povijest u djelu svetih vladara, svetih vojskovođa, svetih državnika, svetih propovjednika konkretne kršćanske akcije u obrani kršćanskih vrednota ugroženih u konkretnim povijesnim situacijama.

Kad je umro *general* de *Gaulle,* koji je na zemljovidu zacrtao vojni put oslobođenja Francuske od sjeverne Afrike do katedrale u Strasbourgu i koji je nakon svake svoje pobjede odlazio u crkvu pjevati Gospin *Magnificat,* kardinal Jean Danielov, član Francuske Akademije, bio je rekao da je *general* de *Gaulle zaslužio da* bude *proglašen svetim.* Kardinal Danielov bio je točno shvatio da se svetost tog vojskovođe i državnika, oslobodItelja Francuske u II. svjetskom ratu, u biti ne razlikuje od svetosti jednoga svetog Luja, posljednjeg kralja križara iz XIII. stoljeća, ili jedne svete Jeanne d' Arc, osloboditeljice Francuske od okupatora u XV. stoljeću, Djevice Orleanske koja se, pišući Englezima neka se vrate u svoju zemlju, predstavljala

riječima: «Je *suis chef* de *guerre»* («Ja sam ratni poglavar»). Govoreći *o* poželjnosti i uputnosti kanonizacije generala de Gaullea, kardinal Danielov stajao je u jasnoj struji *katoličkog vrednovanja stvarateljske povijesne svetosti.* Ali ostao je u tome mišljenju veoma osamljcn: jer već je bio nastao spomenuti prekid katoličkog povijesnog pamćenja, već se bilo raširilo u Katoličkoj Crkvi odbacivanje katoličkog lica građenog vjekovima u ime najnemogućnijeg ideala na svijetu: takozvanog »vraćanja izvorima« radi nekoga posve »novog« i posve «drukčijeg» zakoračenja u budućnost. Zatvarajući sedamnaest od dvadeset stoljeća Crkve u jednu zgradu smatranu neugodnom i mučnom i vrijednom uglavnom samo odbacivanja, htjelo se od velikoga evanđeoskog stabla, koje se od zrna gorušična kroz vjekove razraslo, opet načiniti sitno zrno gorušično, namijenjeno «drukčijem« rastu. Ali ništa nije tako beznadno kao htjeti brisati povijest, i ništa nije tako nemoguće kao htjeti okrenuti tijek rijeke k izvoru.

K tome, znakovito je da je to naivno pokušavanje brisanja katoličkoga povijesnog lica tuđe i odbojno upravo krugovima već udaljenim od Crkve, kojima bi se htjelo približiti evanđeoskog Krista upravo odbacivanjem povijesne Katoličke Crkve, tj. .Krista kontinuiranog u povijesti. Ti krugovi, ako su i izgubili katoličku vjeru, često su sačuvali katoličko povijesno pamćenje, jaki osjećaj katoličkog prinosa gradnji Europe, gradnji pojedinih domovina koje tvore Europu, kako je govorio upravo general de Gaulle. Jer i ti raskršćanjeni krugovi nemaju druge povijesti osim kršćanske. Spomenimo jedan karakteristični primjer baš iz Francuske. U Dijonu, glavnom gradu stare pokrajine Bourgogne, ima trg sv. Bernarda, koji je bio iz toga kraja. U Francuskoj je običaj da se na tabli, uz ime odličnika po kojemu se ulica ili trg zove, naznači i što je taj odličnik bio. Francuska odavna više nije katolička država; strogo laicistička Francuska Republika nije smatrala da na nju spada naznačiti unutarcrkvene zasluge sv. Bernarda, ali je smatrala da na nju spada istaknuti djelo kojim je lik svetoga cistercitskog opata obilježio političku povijest Francuske i Europe. Zato na dijonskoj tabli stoji urezano: »Place Saint Bernard, komme d'Etat«: »Trg sv. Bernarda, državnika«.

Drugi primjer, povijesno i zemljopisno bliži nama, i koji je u izravnoj vezi s kardinalom Jurjem Utišinovićem, hrvatskim plemićem i državnikom ugarskim. On je, kako je poznato, *predao krunu sv. Stjepana kralju Ferdinandu Habsburškom,* po ugovoru između istog Ferdinanda i tada već pokojnog kralja Ivana Zapolje. Ta kruna bila je od godine 1000. vrhovni znak ugarskoga državnog suvereniteta, a od *1102.* do *1918.* i *vrhovni znak hrvatske državnosti* u državnopravnoj uniji s Ugarskom. Samo kralj zakonito okrunjen krunom sv. Stjepana na ugarskom državnom teritoriju bio je zakoniti kralj ugarski, a u spomenutom osamstoljetnom razdoblju i *zakoniti kralj hrvatski.* Službeni naziv te krune u spisima i zakonima obaju stolova, tj. i državnog sabora ugarskog i državnog sabora hrvatskoga, bio je: *Sacra Corona Regni Hungariae* - *Sveta Kruna Kraljevine Ugarske;* a u starim hrvatskim vansaborskim spisima obično se zvala *»sveta kruna ugarska»*. Od ljeta godine 1000., kad je prvi nadbiskup metropolita ostrogonski, *Čeh Radla,* benediktinskim imenom Askerik, donio u Ostrogon sv. Krunu iz Rima, od Pape "Silvestra II. svako njezino odnošenje s ugarskoga državnog teritorija smatralo se protuzakonitim. Tako je Josip II., koji se sv. Krunom nikad nije okrunio pa se zato u ugarsko-hrvatskim zakonima nigdje ne spominje kao pravi

kralj, dao protuzakonito odnijeti sv. Krunu godine 1784. u carsku riznicu u Beč. Na to su se pobunilc sve *ugarske, hrvatske* i *slavonske županije* zahtijevajući uporno i opetovano, godinama, da se sv. Kruna vrati na ugarski državni teritorij. Josip II. napokon je morao prihvatiti taj neprestani zahtjev slavnih županija i poslao je sv. Krunu natrag u Budim upravo pred svoju smrt. Stigla je u Budim dan po njegovoj smrti, 21. veljače 1790., i na svečanom dočeku bila je i *delegacija hrvatskoga plemstva* na čelu s grofovima Adamom i Ivanom Oršićem, grofom Franjom Vojkffyjem i barunom Ivanom Magdalenićem. /1/ Svaki zakoniti kralj ugarsko-hrvatski *morao se* u krunidbenoj zavjernici (latinski diploma inaugurale, magjarski kiralyi hitlevel) , koju je potpisivao pred krunidbu, *obvezati* između ostaloga: *«da* će *svetu krunu države u kraljevini čuvati dati.« /2/* Po spomenutom povratku sv. Krune iz Beča 1790. ugarski državni sabor izglasao je i poseban zakonski članak, kojim je i formalno uzakonjena vjekovna praksa: da kralj, dok se ne okruni krunom sv. Stjepana, može upravljati zemljom samo po postojećim zakonima, ali ne smije ni stvarati nove zakone ni ukidati postojeće, ni davati nove povlastice ni ukidati postojeće./3/ Budući da su za taj zakon jednoglasno glasala i *sva tri delegata hrvatskog sabora na ugarskom saboru, taj.* je *zakon vrijedio* i *za Hrvatsku* (za koju su općenito vrijedili samo oni ugarski zakoni, koje su svojim glasom prihvatili na ugarskom saboru delegati hrvatskog sabora, tako sve do 1848.). Od 1790. sv. Kruna nije više napuštala ugarski državni teritorij do potkraj II. svjetskog rata, kad je odnesena u Sjedinjene Američke Države. Odnesena je s nakanom da ne ostane pod novom, nekršćanskom vlašću mađarske države: ali odnesena je protuzakonito. Jer ugarska državnost i ugarsko povijesno pamćenje nisu prekinuti ni pod sadašnjom državnom vlašću, kao što nisu bili prekinuti nikad kroz vjekove: uvijek je to ista ugarska državnost i uvijek je na snazi ona odredba od godine 1000., odredba sv. Stjepana Kralja, da je svako odnošenje krune ugarske s ugarskoga državnog teritorija protuzakonito i nedopustljivo. Stoga je i sadašnja mađarska državna vlast, sve i ne budući više kršćanska, uporno zahtijevala, kao i slavne varmegje u vrijeme Josipa II., povratak krune sv. Stjepana na magjarski državni teritorij i postigla je to prije nekoliko godina. I opet je doček sv. Krune bio dirljiv i svečano Otada se sveta Kruna ugarske, vraćena iz protuzakonitog boravka van magjarske države, čuva *u Nacionalnom muzeju* (Nemzeti Muzeum) u Budimpešti. Čuva se na magjarskom državnom teritoriju u skladu sa skoro tisućljetnom ugarskiom državnom odredbom. Da je sadašnja magjarska država, budući odijeljena od Crkve i formirana načelima nastalim izvan Crkve, odustala od svoga vlastitog čuvanja krune sv. Stjepana i prepustila to čuvanje Crkvi, to bi bilo značilo svesti sv. Krunu na jednu puku, ma i koliko časnu, katoličku relikviju, sakralni predmet lišen državnopravne povijesne važnosti. Zato magjarska država to nije učinila:

---

1. O povratku krune sv. Stjepana 1790. u Budim V.: FERDO ŠIŠIĆ: *Hrvatska povijest.* TREĆI DIO: OD GODINE 1790. DO GODINE 1847. Matica Hrvatska, Zagreb 1913., str. 11-12.

2. Tu formulu navodi Bogoslav Švalek u drugom dijelu svog članka *«Zakonski članak* 42. od *g.* 1861.» P o z o r» br. *30/1865.* Cjeloviti tekst tog članka pretiskan je u izdanju: *BOGOSLAV SVALEK:* Izarbani članci. Priredili dr. Rudolf Maixner i. dr. Ivan Eslh. Izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1952., str. 211-223.

3. O tom zakonu V. u izdanju navedenom u bilj. 2, str. 218, isti Šulekov članak.

. .

za njezino povijesno pamćenje, za neprekinutost ugarske povijesne državnosti *kruna sv. Stjepana* i *danas* je *povijesni državnopravni simbol kojemu,* je *jedini zakoniti vlasnik magjarska država.*

Podaci o državnopravnom značenju krune sv. Stjepana naznačeni su ovdje nešto opširnije, jer upravo na tu krunu bila je usredotočena najdublja ljudska vjernost Jurja Utišinovića. Tema je ovog izlaganja uputnost njegova proglašenja blaženim i svetim, ali *svetost ne raste mimo ni protiv naravnih ljudskih svojstava osobe, nego raste* iz *njih, usavršujući ih vrhunaravnim krepostima vjere, nade* i *ljubavi.* Zato prije nego ogledamo pitanje ima li u liku Jurja Utišinovića vrhunaravnih svetačkih svojstava, treba u ovom nužno kratkom prikazu nastojati uočiti koja je bila *glavna naravna odlika njegove osobe.*

Po onome što nam je o njemu poznato, čini se da je to bila upravo *plemićka vjernost svetoj Kruni ugarskoj.* Danas, kad odavna više ne živimo u staleškim nego u nacionalnim državama, i kraj tolike instinktivne sklonosti da se sadašnji osjećaji nacionalnih ljubavi i nacionalnih odbojnosti transponiraju u prošlost i čak učine kriterijima za prosudbu prošlosti, premda su
. zapravo nastali tek kroz razvitak građanskog društva u prošlom stoljeću, i posebno u nas u sukobu između prošlostoljetnoga hrvatskog straha od magjarizacije i magjarskog zazora od panslavizma - *danas je, dakle, općenito teško shvatiti psihologiju Hrvata* i *posebno Hrvata plemića* iz *doba staleške države.* A upravo to treba ponajprije moći i znati shvatiti, da bi uopće bio moguć jedan realistički, kasnijim ideologizacijama neopterećeni, pristup osobi Jurja Utišinovića: to da *staleška Hrvatska nije sv. Krunu ugarsku osjećala »tuđom« nego zajedničkom ugarsko-hrvatskom vrednotom, najvišim državnopravnim* i *rnoralističkim znakom vlastitog identiteta u jednoj jedinstvenoj državnoj uniji,* koja se očito temeljila na stvarnim vrednotama, kad je izdržala punih osam stoljeća. Takva državnopravna unija i takav korjeniti osjećaj suvlasti- tosti sv. Krune postojali su isključivo između Ugarske i Hrvatske, nikad između Ugarske i bilo koje zemlje što ju je Ugarska u prošlim stoljećima, u većem ili manjem opsegu, kroz dulje ili kraće vrijeme držala po pravu mača. Nema zemlje oko magjarskih granica, koju Magjari nisu osvajali u davnim ratovima: držali su u neka vremena i Bosnu i Srbiju, i Kranjsku i Štajersku, i Austriju (kralj Matija Korvin čak je više godina i stolovao u Beču), i Češku i Moravsku, i Vlašku i Moldavsku, i Šlesku i Galiciju) ali nikad se te privremeno osvojene zemlje ili njihovi dijelovi nisu osjećali, u pravom državnopravnom smislu, zemljama krune sv. Stjepana, zemljama kojima bi ta kruna bila ponosno čašćeni vrhovni znak vlastitoga državnopravnog identHeta. *Jedina Hrvatska u tome čini iznimku, utemeljenu na vlastitoj slobodnoj volji* i *vlastitom državnom pravu: iznimku dugu osam stoljeća.* Taj hrvatski jedinstveni državnopravni osjećaj suvlastitosti sv. Krune ugarske bio je tako jak da je izdržao i rat od 1848. Znameniti zakonski članak broj 42 hrvatskog sabora od 1861. u svome paragrafu 1, izjavivši da je uslijed događaja godine 1848. prekinuta svaka zakonotvorna, admiistrativna i sudstvena veza između Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije te Kraljevine Ugarske, precizira: *»osim što se Njegovo Veličanstvo, zajednički kralj njihov, po njihovih do godine* 1848. *zajedničkih zakonih* - nakon ugovorenih za Trojednu Kraljevinu i za Kraljevinu Ugarsku posebnih krunidbenih diploma - *ima kruniti za kralja dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoga,* i to *po slobodnoj volji naroda Trojedne Kraljevine, jednom ter istom krunom* i *jednom ter istom krunidbom, kojom* i *za kralja ugarskoga;* i što ovoj Trojednoj Kraljivini osim njezinih posebnih temeljnih, državnih i ustavnih

prava - pristoje još i sva ona javna prava, koja pripadahu Kraljevini Ugarskoj do konca god. 1847., u koliko se ona gori izjavljenoj samostalnosti i neodvisnosti njezinoj posredno ili neposredno ne protive..«4) Pa ako je to još godine 1861. poslije rata protiv Magjara od 1848. bio izraz državnopravnog shvaćanja krune sv. Stjepana od strane hrvatskog sabora - ne više staleškoga -, ne može se ignorirati, još manje izvrtati jaki i vjerni doživljaj te krune kao vlastite vrhunske vrednote u mentalitetu stoljeća staleške Hrvatske, i možda osobito XVI. stoljeća, kad je ta kruna bila ugrožena od Turaka, zahtijevana od Nijemaca i s gorkom zabrinutošću opjevana upravo od hrvatskog pjesnika i humanista, dum Mavra Vetranovića Čavčića, pučanina dubrovačkoga:

»O *kruno ugarska, s nebesa poslana,*

sva slavo krstjanska i *časti ufana,*

tko tvoju pohvalu i *toli slavan glas*

potlači u kalu s oružjem u zao čas?»

4. Cjeloviti tekst zakonskog članka 42;1861. v. u navedenom izboru Šulekovih članaka, str. 211-214. Zbog tiskarskog ispusta jedne riječi u tom izdanju i nekih stilskih inačica usp. isti cjeloviti tekst u: DR. RUDOLF HORVAT: *Najnovije doba Hrvatske povijesti,* Matica Hrvatska, Zagreb 1906., str. 206-208.

Upravo u taj zao čas, poslije strahovitoga i kobnog poraza ugarske vojske u boju s Turcima kod Mohača, Juraj Utišinović služio je svetoj Kruni ugarskoj svim svojim djelom, svim svojim trudom, svom svojom odanošću,svom svojom vojničkom sposobnošću i državničkom mudrošću. Jer Juraj Utišinović bio je, u biti, plemić svete Krune ugarske. Bio je to najprije kao hrvatski plemić: jer već su kraljevi Arpadovići, od Kolomana dalje, potvrđujući hrvatskom plemstvu - to jest tadašnjem političkom narodu hrvatskom - sva njegova hrvatska prava i povlastice, ujedno na to isto hrvatsko plemstvo protegnuli i sva prava i povlastice ugarskog plemstva. Zatim, Juraj Utišinović bio je i državni barun ugarski po svojim funkcijama biskupa velikovaradinskoga i državnog rizničara ugarskoga. Na obje te funkcije imenovao ga je kralj Ivan Zapolja. Zapolje su bili vojvode erdeljski, a podrijetlom iz Slavonije. Hrvatski naziv *»vojvoda«* tako se čvrsto svezao za njihovo ime da ga u tom obliku, »vojvode«, pišu i latinski i njemački i talijanski suvremeni izvori. Juraj Utišinović, koji je živio u Ugarskoj od svoje devete godine, stajao je s većinom ugarskoga nižeg plemstva uz zakonski zaključak izglasan godine 1505. na znamenitom saboru na Rakoškom polju istočno od Budima: da se svaki stranac isključuje od nasljedstva krune sv. Stjepana. Na temelju tog zakona - koji je prihvatila i Slavonija, ali ne i uža Hrvatska od Kupe do mora, koja se već razderana od Turaka uzdala za svoju obranu u Habsburgovce - svrstao se i Juraj Utišinović s većinom ugarskih staleža uz kralja Ivana Zapolju. Već način njegova pristupa kralju Ivanu, pomoć od 10.000 dukata koju mu je donio, riječi koje mu je rekao: »Kad ste se već udostojali pozvati me u svoju službu u nesreći svojoj, nisam vam htio doći praznoruk, nego sam vam donio evo ovo i sama sebe. A da sam mogao više, bio bih vam donio« - sve to očituje jednu herojski plemenitu vjernost, jednu korjenitu odanost kakvoj je malo premca u ono doba kad su osobni interesi nerijetko odlučivali političkim opredjeljenjima. Uslijed habsburškoga i turskog nadiranja, vlast kralja Ivana svela se zapravo na sam Erdelj, a i to u vazalnoj zavisnosti od sultana. Juraj Utišinović branio je taj ostatak ugarske državnosti svom svojom vjernošću, svom svojom odanošću, svom svojom ljudskom i državničkom ljubavlju. Upravo duboka plemićka ljubav ljubav odane vjernosti, najjače je karakterizirala njegov odnos prema domu Zapoljinu. O tome potresno govori jedna slika u pavlinskom samostanu u Censtohovi, gdje je brat Juraj bio neko vrijeme prior: Juraj Utišinović, u bijelom pavlinskom habitu i biskupskoj roketi, drži na svojim rukama knjigu ugarskih državnih zakona, slavni Tripartitum, u kojemu je ugarske zakone sistematizirao veliki pravnik Stjepan Verboczy, palatin kralja Ivana Zapolje; a na *»Verbeciušu«* (tako su stari pravnici banske Hrvatske zvali *Tripartitum,* svoj glavni argumenat u svim pravnim sporovima) brat Juraj u svom naručju drži malog Ivana Sigismunda Zapolju, dječačića u košu1jici i s kraljevskom jabukom u ručici: na *».Verbeciušu«,* temelju ugarskoga kraljevskog legaliteta, drži maloga kralja biskup Juraj, njegov skrbnik, državni blagajnik ugarski; lice malog Zapolje nježno je priljubljeno uz lice biskupa skrbnika, a to plemenito hrvatsko lice brata Jurja izrazuje zaštitu, jakost, sigurnost, odanost u toplini jedne neizrecive nježnosti. Za osiguranje malog Zapolje borio se Juraj Utišinović i kad je napokon zbog sve veće turske opasnosti i po ugovoru sklopljenu između Ivana Zapolje i Ferdinanda Habsburškoga prije rođenja Ivana Sigismunda morao predati Erdelj kralju Ferdinandu dobio je tada za malog Zapolju grofovije Ratibor i Opole u Šleskoj. Od kralja Ferdinanda nije Juraj Utišinović htio primiti nikakvih počasti. Kad ga je Ferdinand imenovao nadbiskupom prvostolnikom ostrogonskim, odbio je objasnivši da on hoće za sebe samo one časti koje mu je podijelio kralj Ivan. Kralj njegove jedine, preko groba vjerne ljubavi plemića i

državnika, kralj koji je bio okrunjen krunom sv. Stjepana po ugarskom državnom zakonu, a nije mu ta kruna bila predana samo iz ljute turske nevolje kao Ferdinandu.

Plemićka vjernost bila je, dakle, glavna naravna ljudska odlika Jurja Utišinovića. Sama po sebi ona je, kao i sve naravne ljudske odlike, dobar temelj svetosti. Veoma je rijetka svetost u osoba, koje već po svojim naravnim darovima nisu bile skladne i jake. Ogledajmo sada pitanje: *ima li znakova da je Juraj Utišinović,* u svome teškom iživotu državnika, u određenom osobito teškom času povijesti, *zaista u herojskom stupnju vršio* i *vrhunaravne kreposti koje tvore katoličku svetost?*

Samo redoviti kanonski proces, uredno poveden po običaju Svete Rimske Crkve, mogao bi precizno odgovoriti na to pitanje. Ovdje se mogu dati *samo neke naznake,* po kojima bi proizlazilo da bi taj postupak vrijedilo pokrenuti.

Šesnaesto stoljeće bilo je tvrdo i okrutno svugdje, a osobito u zemljama na turskoj međi, zemljama Jagelonskog pojasa obrane kršćanskog svijeta od Turaka: Poljskoj, Ugarskoj i Hrvatskoj. U tome željeznom svijetu riječ *»bra-«* nije bila osobito česta. Trebalo je autentičnoga moralnog heroizma, većeg i težeg od junaštva u ratovima protiv Turaka, da bi se čovjek u ono doba zvao bratom, isticao upravo svoje bratstvo, čak i prema neprijatelju. *Juraj Utišinović imao je tu herojsku krepost, taj posebni milosni dar bratstva.* Bio je biskup, i to biskup velikaš krune ugarske, bio je državni blagajnik, bio je stvarni regent Erdelja za malodobnosti Ivana Sigismunda Zapolje, ali uvijek se zvao samo bratom. Uvijek se samo tako i potpisivao: *»frater Georgius«*. Ta naznaka »brat« upravo se kao stopila s njegovim imenom. Bila je očito nešto više od puke naznake njegova pripadništva pavlinskom redu. Bilo je u doba turskih i drugih ratova više velikih redovnika istaknutih u obrani kršćanskih i domovinskih vrednota, ali ni uz jedno od njihovih imena ne stoji naznaka »brat» tako neodoljivo i stalno kao uz ime brata Jurja. Na primjer, veliki prior čenstohovski *Augustin Kordecki,* također pavlin, zapravo je polovicom XVII. stoljeća svojom obranom Censtohove od Šveda spasio Poljsku od rasula, ali zapamćen je naprosto kao *»Kordecki«,* ne kao *»brat Augustin«*. Za Jurja Utišinovića, pak, naznaka *,.,.brat«* bila je tako karakteristična, tako posebno njegova da su ga, čini se, suvremenici cijeloga osjećali u toj jednoj, u baš toj riječi. *Antun Vrančić Sibenčanin,* nadbiskup prvostolnik ostrogonski, kojemu je brat Juraj osobno napisao podatke za svoju biografiju, stavio je za naslov svog djela o bratu Jurju: *IDe Georgii Utissenii, fratris appellati, vita* et *rebus commentarius«* (»Komentar života i djela Jurja Utišinovića, zvanog brat«). Eto, to insistiranje na oznaci *»brat«,* i od strane samog brata Jurja i od strane njegovih suvremenika, moglo bi biti temeljni znak herojskog stupnja njegova vršenja kreposti tako rijetke u ono okrutno doba: *teologalne kreposti ljubavi.*

Vrijedilo bi, također, potanje istražiti i *njegov duh pokore,* također rijedak u ono doba strašnih ratova i velikog nećudoređa. Na primjer, brat Juraj često je postio, a svoj pavlinski redovnički habit nosio je uvijek, vjerno i postojano: i pod odorom biskupa državnika i pod oklopom vojskovođe. Bilo je u ono feudalno doba nemalo biskupa svjetskoga duha, pa i kad nisu bili na odgovornim svjetovnim položajima. Na toj teškoj pozadini *pokornička se* i *redovnička strogost brata Jurja osobito ističe kao visoki znak korjenito religiozna* i *moralno skladna duha.*

Bilo je to doba turskih ratova, u kojima su Turci i kršćani bili krvni neprijatelji: jedni napadači, drugi branitelji kršćanskoga svijeta. Osobit užas i muku u kršćana pobuđivali su janjičari, kršćani oteti od Turaka u djetinjstvu i poturčeni, janjičari koji su bili najfanatičniji borci padišahovi. Najviše je zbog njih i nastala poznata izreka: *«Poturica gori* od *Turčina«*. Imati milosrđa prema nekom janjičaru bilo je u ono doba za kršćane uglavnom nezamislivo. A

brat Juraj imao je čak i *tu, u ono doba najtežu* i *najrjeđu vrstu milosrđa.* Riječ je o Muratbegu, paši livanjskom. On je bio kršćanin, rođen u Šibeniku; obitelj mu se zvala Bajo, ili Gajić, ili Tardić (mletački kroničar Marino Sanudo piše to prezime različito). Turci su ga oteli kao dječaka i učinili janjičarom. Ne zna se je li ga Gazi Husrevbeg osobno zarobio kad je prvi put bio namjesnikom u Bosni (1521.), ili ga je poslije kupio kao roba. Ali zna se da je Husrevbeg zavolio toga svog roba, i oslobodio ga je i učinio pašom livanjskim, a kad je izbivao iz Bosne, ostavljao je Muratbega da njom upravlja kao njegov ćehaja. Kršćani koji su milom ili silom prelazili na islam morali su se odreći cijele svoje prošlosti. Tako se i Muratbeg, da ne bi naveo ime svog oca kršćanina, u jednoj vakufnami potpisao na jednom mjestu kao »sin Abdullahov», na drugom kao «sin Abdulhajjov», što oboje znači «sin roba Božjega». U Šibeniku imao je Muratbeg rođenog brata Jurja, svećenika, i druge rodbine. Tako je bio u srodstvu i s Utišinovićima. I kad je Muratbeg umro,Juraj Utišinović učinio je *djela milasrđa* tako rijetko za ono doba da se doista doima *kao čin vrhunaravne ljubavi: dao je svuda pitati je li tko ostao* od *Muratbegove abitelji* i *žalastio se što nije magoa nikoga naći.* O tome sam brat Juraj piše Sinan-paši, magistru kurije Rustan-pašine, godine 1551., posljednje godine svog života./5/

Još jedno pismo brata Jurja iz te posljednje godine njegova života svjedoči *osjećaj pravednasti* i *opsjećaj milosrđa* tako rijedak, tako izniman u ono doba, da je djelovao naprosto opasno i sablažnjivo. Zbog tog je pisma, pisanog kralju Ferdinandu u rujnu 1551., brat Juraj i ubijen tri mjeseca zatim. U tom pismu brat Juraj govori, gotovo tonom biblijskog proroka, o *nužnosti aslobođenja kmetova.* U XVI. stoljeću govoriti o oslobođenju kmetova bilo je doslovno nezamislivo, osobito u strogo staleškim državama, gdje je feudalni sustav još trajao u svoj svojoj tvrdoći. A najkarakterističnije takve države bile su upravo tri zemlje Jagelonskog pojasa: Poljska, Ugarska i Hrvatska. U Ugarskoj - i to baš u Erdelju - i u Hrvatskoj satirale su se kmetske bune i njihovi vođe kažnjavali s užasnom okrutnošću; u Poljskoj je sama država bila dovedena na rub propasti zato što je plemstvo htjelo pokmetiti vojnike krajišnike (Ukrajina znači isto što i Krajina u nas, kozaci su bili krajišnici vojno postrojeni otprilike kao i naši). Apsolutno, neumoljivo, nepovredivo vrijedilo je u jagelonskim zemljama načela: plemić je tu zato da zemlju posjeduje i brani, a kmet zato da je obrađuje ovisan o plemiću. I najbolji duhovi toga tvrdog vojničkog plemstva smatrali su ta načelo naprosto utemeljenim na Božjem redu. U takvoj situaciji zahtjev za oslobođenjem kmetova mogao je djelovati samo kao pokušaj rušenja društvenog reda, za koji se općenito vjerovalo da je utemeljen na volji samoga Baga. Brat Juraj s tim svojim zahtjevom *izvinuo se uprava vrhunaravno iz optike svoga doba* i *svoje klase.* I platio je to svojim životom.

Pismo brata Jurja kralju Ferdinandu od rujna 1551. mnogo je više nego čin državničke mudrosti. Samo mu je neposredni povod državnički: brat Juraj piše da je tog dana stigao iz čanadskog kraja jedan njegov čovjek, koji izvješćuje da su neki Raci (tako su u Ugarskoj zvali Srbe) prešli k Turčinu, primamljeni turskim obećanjima oslobođenja od kmetstva; pa vidjevši taj uspjeh, Turci počinju na isti način mamiti i ugarske kmetove. Da je zatim brat Juraj samo predložio: radije ih oslobodimo sami nego da ih Turci primame - to bi pismo zaista bilo samo čin državničke mudrosti, pa i kao takav jedinstveno izniman za ono doba. Ali brat Juraj vidi dublje, dalje, ljudskije, kršćanskije: vidi s upravo evangjeoskom bistrinom na kolikoj je nepravdi

5. MARKO PEROJEVIČ. *Petar Kružić, kapetan"! knez grada Klisa,* Matica hrvatska, Zagreb 1930., str. 116-117, s naznakom izvora.

sagrađeno to herojsko društvo plemstva braniča kršćanskog svijeta. Piše brat Juraj, odmah pošto je spomenuo izvještaj svog uhode iz Čanada: *«A potlačeni ljudi lako vjeruju takvim riječima, dok pod tom nadom u slobodu ne dobiju skrajnje ropstvo. Tome pak otpadu (ako* se *što takva dogodi) prigodu dajemo mi sami, jer držimo seljake u takvoj potlačenosti da, izuzev jedino što* im se *žene* i *djeca ne otimaju, svaku okrutnost protiv njih vršimo.«*
Tako bistrih i strogih riječi protiv društvene nepravde nema drugdje u spisima onog doba, barem ne u pogledu feudalnog društva Europe. Nešto slično nalazi se u XVI. stoljeću možda samo u spisima velikog dominikanca *Bartolomeja de las Casas* o konkvistadorskom tlačenju latinskoameričkih Indiosa. Potomci tih Indiosa još pamte tog svećenika, koji je branio ljudsko dostojanstvo njihovih otaca. Kad je Ivan Pavao II. pohodio Meksiko u veljači 1979., *potomci tih lndiosa molili su Njegovu Svetost za proglašenje blaženim Bartolomeja de las Casas.* Potomci erdeljskih kmetova molili bi to isto za brata Jurja, kad bi mogli. Za brata Jurja koji je u onom pismu kralju Ferdinandu, pismu koje mu je donijelo smrt, zahtijevao da kralj *«svoja javna pisma* o *toj stvari smjesta* po *prvom tekliću pošalje na sve strane, da doznaju svi staleži* i *redovi da* će *se Vaše Veličanstvo za* to *pobrinuti; da* se i *Bog* po *toj seljacima vraćenoj slobodi lakše ublaži.» /6/*

Te posljednje riječi – *«da* se i *Bog* po *toj seljacima vraćenoj slobodi lakše ublaži«* - izrazuju posljednji, najdublji, doslovno *vrhunaravni motiv* koji je pokrenuo brata Jurja da napiše to pismo. Bistrovidnošću upravo jedinstvenom za svoje doba brat Juraj vidio je da u samom korijenu toga herojskog društva plemenitih branitelja kršćanskoga svijeta - društva kojemu je i sam pripadao u njegovu najpovlaštenijem sloju - stoji *grijeh društvene nepravde, grijeh koji izaziva srdžbu Božju.* Ima kanoniziranih svetaca koji su tu nepravdu prihvaćali kao nešto u biti neuklonjivo i samo ublaživo djelima pojedinačnoga i skupnog milosrđa. *Brat Juraj proročki se uzdigao nad tu optiku,* uzdigao se na jednu za ono doba naprosto nezamislivu evangjeosku visinu, s koje je mogao vidjeti sam korijen grijeha, koji će feudalno društvo napokon i ugasiti u povijesti.

Formalno brat Juraj nije ubijen iz mržnje na katoličku vjeru. I kralj Ferdinand, koji je ubojstvo ovlastio, i general Castaldo, koji ga je zapovjedio, i ubojice koji su ga počinili - *svi su bili katolici kao* i *brat Juraj.* Ali *pavlini čenstohovski,* koji su imali religioznog sluha, *zapamtili su smrt brata Jurja kao mučeništvo.* Slike iz života brata Jurja slikane su u čenstohovskom samostanu kojih 70 ili 80 godina poslije njegove smrti. Jedna prikazuje svećenika gdje služi misu nad odrom brata Jurja, onim odrom na kojemu je tijelo ubijenoga ležalo nepokopano, smrznuto od zime, sedamdeset dana. Svećenik služi misu pred pogreb, kad je general Castaldo već jednom dopustio da se ubijeni kardinal pokopa. Čenstohovski pavlini pamtili su da misnik u toj misi

6. Izvornik tog pisma kardinala Utišinovića i izvornik popratnog pisma, kojim je on poslao jedan primjerak toga svog pisma generalu Castaldu. tražeći da i on i Nadasdy pišu kralju u istom smislu - nalaze se u Dvorskom tajnom arhivu u Beču, a objavio ih je 1881.u _Budimpešti Arpad KiralYi u svom izdanju pisama brata Jurja; u mađarskom prijevodu objavio ih je Gyorgy Lissak u svom romanu o bratu Jurju *»Zlatna zmija«*. Te podatke, kao i latinski izvorni tekst obaju tih pisama, zahvalno dugujem vlč. *Iliji Marinoviću, župniku* u Marjancima u Slavoniji, biskupija đakovačka. - Izvodi iz pisma brata Jurja kralju Ferdi nandu ovdje su provedeni s latinskoga.

nije podigao hostiju, nego samo kalež. I dali su napisati pod tu sliku, latinski: *Misnik, na pogrebu tijela ubijenog kardinala, otajnim* je *Božjim porivom, izostavivši podizanje hostije, podigao samo kalež u znak Kaleža Mučeništva prikazanog od Martinušića«*. Taj zapis očituje da su čenstohovski pavlini, svajom posebnom i dobro formiranom religioznom osjetljivošću, zaista *proniknuli u duboku* bit te *smrti,* kako je ta proniknuo već i misnik one mise: ako je ta smrt _»tehnički» i bila samo političko ubojstvo u svrhu zaštite onodobnih vladajućih klasnih interesa, *moralno je ona bila mučeništvo u izvornom značenju riječi martyrion: svjedočanstvo* što ga je ubijeni dao jednoj visokoj moralnoj vrednoti, konkretno vrednoti društvene pravde proročki uočenoj iznad interesa njegove vlastite klase. Vrijedi zapaziti i to da su i misnik one pogrebne mise i pavlini koji su njegovu gestu zapamtili osjetili smrt brata Jurja ne tek kao pasivno primljenu muku, nego kao nešto aktivno, kao pasljednji žrtven ičin: *»Kalež Mučeništva prikazan od Martinušića«*.

Bit kataličke svetosti sastoji se u herojskom stupnju vršenja svih sedam glavnih kreposti: četiriju stožernih - razboritosti, .pravednosti, jakosti, umjerenosti, i triju bogoslovnih - vjera, ufanja i ljubavi. (Izvanredrni milosni darovi - ekstaze, viđenje, ulivena kontemplacija; zatim razni vidljivi *mimo*-naravni ili vrhunaravni znakovi, kao levitacija, stigme, čudotvorstvo — nisu bitni za kataličku svetost. Ni sveci koji su te izvanredne darove imali nisu kanonizirani zbog njih samih, nego zbog svoga herojskog vršenja sedam glavnih kreposti.) Najveći svetac modernog doba, najveći prorok na pragu budućnosti, *Terezija* iz *Lisieuxa,* nije imala izvanrednih vrhunaravnih darova, osim dva otajstvena viđenja. Ni *general de Gaulle* nije ih imao, a ipak je jedan umni i odmjereni kardinal Svete Rimske Crkve, Jean Danielou, smatrao da je general de Gaulle zaslužio da bude proglašen svetim. Ni veliki talijanski državnik *Alcide de Gasperi* nije ih imao, a ipak je sam Papa Ivan XXIII. jednom rekao da bi rado vidio pokretanje cvkvenog postupka za de Gasperijevo proglašenje blaženim. I *Juraj Utišinović,* koliko se razabire iz poznatih podataka, spada u isti tip svetosti kao Charles de Gaulle i Alcide de Gasperi.

Taj tip svetosti raste poglavito iz vjere u Boga, iz ufanja u Boga, iz ljubavi prema Bogu - u određenoj osobito teškoj povijesnoj situaciji, u jednoj golemoj povijesnoj odgovornosti. Trojedini Bog, objavljen od Isusa Krista, u tom je tipu svetosti vrhovni kriterij za prosudbu povijesti. Kad se Juraj Utišinović opire kralju Ferdinandu do skrajnjih granica mogućnosti, po ljudskim mjerilima on to čini zaista iz privrženosti zaključku rakoškog sabora od 1505. o

isključenju svakoga stranca iz nasljedstva krune ugarske; ali temelj je te privrženosti u njega jaka vjera u pravdu Božju, koja se po ljuskoj vjernosti mora ostvarivati u povijesti. Kad se Juraj Utišinović sa samih 2.400 ugarskih vojnika diže pod Budimom protiv 20.000 Nijemaca, temelj je te borbe ufanje u Boga, koji je usadio u srce čovjekova moralni zakon obrane od tuđina zavojevača. Kad se Juraj Utišinović, kršćanski državnik i vojskovođa, po smrti Muratbegovoj raspituje na sve strane za rodbinu toga svog rođaka, janjičara iz Šibenika, čini to i iz rodbinske osjetljivosti; ali i sama ta osjetljivost izraz je vrhunaravne ljubavi prema Bogu Ocu svih ljudi, prema Kristu bratu svih ljudi, onkraj svih - u ono doba osobito oštrih - razmeđa religije i kulture, razmeđa koje su otpadništva od kršćanske vjere činile kršćanima osobito zazornim. Kad Juraj Utišinović traži od kralja Ferdinanda oslobođenje kmetova, sam u tom smrtonosnom pismu očituje da je Bog vrhovni razlog toga za ono doba nezamislivog traženja: Bog koji je stvorio čovjeka razumna *i* slobodna na sliku i priliku Svoju. Kad Juraj Utišinović umire od ruke Ferdinandovih ubojica, proboden mačem *i* razbijene lubanje, njegove posljednje riječi: »Isuse i Marijo !«, očituje u kakvoj je posvemašnjoj predanosti Bogočovjeku Otkupitelju i Njegovoj Majci živjela njegova duša po trnju i kamenju povijesti, skladno oblikovana razboritošću, pravednošću, jakošću i umjerenošću, tvrda i sjajna od vjere, ufanja i ljubavi.

Svaka je kanonizacija priznanje, potvrda, riječ Katoličke Crkve svijetu onog doba u kojemu je vrhovnom apostolskom vlašću proglašena. *Što* bi *se dakle, priznalo* i *potvrdilo proglašenjem blaženim* i *svetim Jurja Utišinavića, plemića, biskupa* i *državnika?*

Prvo, priznala bi se i potvrdilo to da katolička svetost nije vanpavijesna, vanvremenska, vanprostarna, nego je utjelovljena u konkretna zbivanja konkretnog vremena, a tim je veća i sjajnija što više zna *suditi* svoje vrijeme biblijskim kriterijima pravde Božje.

Drugo, priznalo bi se i potvrdilo to da sveci državnici i vojskovođe kao sveti ugarski kraljevi Stjepan i Ladislav, kao sveti rimsko-njemački car Henrik, šurjak sv. Stjepana, kao sveti Luj i sveta Jeanne d'Arc -, i sveci propovjednici obrane kršćanskag svijeta od izvanjske opasnasti - kao sveti Bernard i sveti Ivan Kapistran - nisu nikakve »deformacije« katoličkog sensus fidei, kako bi htjela stanovita moderna pseudoevangjeoska optika, nego rastu iz samog srca *katoličkog* osjećaja vjere.

Treće, priznalo bi se i potvrdila to da zemlje Jagelanskog pajasa, u kojima je živio i djelavao brat Juraj - rođen u Hrvatskoj, pavlin u Poljskoj, biskup i državnik u Ugarskaj - jesu uza sve svoje pavijesne grijehe i nerede konstitutivne vrednote Europe, tvrdi granični izrazi formacije nacionalnih bića kulturom rimokataličke tradicije, koja je vazda bila tradicija javne i aktivne prisutnasti, nikad tradicija pasivnoga i neplodnag uživanja u pojedinačnoj osabnoj religioznosti.

Četvrto, priznalo bi se i potvrdilo to da Katolička Crkva ni u koju svrhu ne može gubiti, odbacivati, brisati ili izopačivati svoje povijesno pamćenje, jer bi time ostala bez lica, ista kao i narodi kaoe istinski oblikuje sama auten*tičnost* njihova povijesnog pamćenja: Crkva koja bi svoje povijesno pamćenje i povijesni pijetet odbacila, iznevjerila bi narode u koje je utjelovljena. Ne identificirana s njima, jer iznad svih vrednata Crkva ima evangjeasko mjerilo kojim sudi i pavijesne grijehe naroda: ali utjelovljena je u njih, živi u njima i nema druge povijesti osim povij esti svoga truda u njima.

Smiljana RENDIĆ, Miljevci, God.VI.,br. 2 (11), 1982., str. 94-105.